

ارزیابی توسعه گردشگری شهرستان کاشمر با مدل SWOT

دکتر براتعلی خاکپور^۱ سیدمحمدباخرزی^{۲*}، سبحان لسانی^۳

دکتری برنامه ریزی شهری دانشیار گروه جغرافیا دانشگاه فردوسی مشهد Khakpoor@ferdowsi.um.ac.ir

^۲ دانشجوی کارشناسی جغرافیا- برنامه ریزی شهری دانشگاه فردوسی مشهد M.Bakharzi@gmail.com

^۳ دانشجوی کارشناسی جغرافیا- برنامه ریزی دانشگاه فردوسی مشهد Sobhanlesani@gmail.com

چکیده

در عصر حاضر صنعت گردشگری به یکی از منابع مهم جذب درآمد برای کشورها و دولت ها تبدیل شده است که مسئولان را متوجه خود ساخته است. در تحقیق پیش رو با متدولوژی توصیفی- تحلیلی سعی شده است تا به بررسی قابلیت ها و عوامل تاثیرگذار در گردشگری شهرستان کاشمر بپردازد. این شهرستان در استان خراسان رضوی حائز عنوان دومین شهرستان به لحاظ گردشگری مذهبی است. در ابتدا با تهیه پرسشنامه و توزیع آن به تعداد ۳۵ عدد در بین کارشناسان و صاحب نظران گردشگری و مسئولان شهر کاشمر عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر گردشگری این شهرستان شناسایی و امتیاز دهی شد، سپس در قالب مدل تحلیلی SWOT عوامل درونی (نقاط قوت و ضعف) و عوامل بیرونی (فرصتها و تهدیدها) دسته بندی شده و ضرایب هر یک محاسبه گردید که به ترتیب هر یک از عوامل نقاط قوت و ضعف، ۳,۴۷ و ۳,۳۲ و فرصتها و تهدیدها نیز به ترتیب ۳,۴۴ و ۳,۶۰ را به خود اختصاص دادند در پایان راهبردهای مورد نیاز حاصل از تحلیل نیز معرفی شد. نتایج تحقیق نشان می دهد که استراتژی راهبردی این شهرستان بایستی از نوع محافظه کارانه باشد تا بتواند به توسعه مطلوب در گردشگری آن منجر شود.

واژگان کلیدی: توسعه گردشگری، شهرستان کاشمر، برنامه ریزی استراتژیک، تحلیل SWOT.

۱- مقدمه

در عصر حاضر گردشگری و جهانگردی به عنوان یکی از عوامل مؤثر در روابط ملی و فراملی بین جوامع انسانی به شمار می‌رود اما توسعه آن نیازمند برنامه‌ریزی‌های دقیق و همه‌جانبه نگر مبتنی بر اصول و روش‌های علمی، با توجه به پتانسیل‌های موجود هر یک جاذبه‌ها و مکان‌های توریستی و به فراخور آن‌ها صورت پذیرد. با افزایش جمعیت و رشد فزاینده شهرها از یک سو و پیشرفت‌های چشمگیر اخیر در شبکه حمل و نقل، تکنولوژی و سایر عناصر زندگی بشر از سوی دیگر، هر روز که می‌گذرد، انگیزه‌های نیاز به مسافرت و سفرهای گردشگری نیز افزایش می‌یابد (حیدری ۱۳۸۷: ۱۶) توسعه فراوان صنعت گردشگری در دهه‌های اخیر، آن‌را به بکب از فعالیت‌های مهم اقتصادی، اجتماعی بسیاری از کشورهای جهان تبدیل کرده است به طوری که بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه آن را یکی از ارکان بنیانی توسعه پایدار می‌دانند (امینی و دیگران ۱۳۹۰: ۵۶). اهمیت گردشگری در عصر حاضر بیش از همه وابسته به چرخه اقتصادی آن می‌باشد که قابلیت‌های بالایی در زمینه پویایی اقتصادی محلی و بین‌المللی دارد، به‌گونه‌ای که صنعت گردشگری در سال‌های گذشته رشدی معادل ۵٫۹ درصد و در حدود ۵٫۵ تریلیون دلار داشته است (Chiang lee 2008: 180). این اهمیت باعث شده تا حکومت‌داران و دولت‌مردان توجه بی‌تری را به امر گردشگری داشته‌باشند سرمایه‌گذاری در زیر ساخت‌های گردشگری و استفاده از توان‌های بالقوه منطقه‌ای به منظور جذب گردشگر، یکی از راه‌های مناسب، بدین منظور است. توسعه گردشگری به عنوان مجموعه فعالیت‌های اقتصادی، تاثیر بسزایی در تقویت بنیان‌های اقتصادی جوامع دارد و نقش گردشگری به عنوان منبع جدیدی برای اشتغال، کسب درآمد، دریافت‌های مالیاتی بیشتر، جذب ارز و تقویت زیرساخت‌های اجتماعی که موجب رشد و توسعه سایر صنایع می‌شود، در مطالعات متعدد مورد تأیید قرار گرفته است (کاملی ۱۳۸۷: ۱). ایران به عنوان یکی از کشورهای در حال توسعه که ذخایر نفتی آن به عنوان منبع اصلی کسب درآمد در آینده‌ای نه چندان دور به پایان می‌رسد، برای ایجاد یک توسعه همه جانبه و پایدار و هم‌چنین جایگزینی منابع جدید کسب درآمد به جای منابع نفتی نیازمند استفاده از تمامی امکانات و قابلیت‌های خود است (ضرابی و دیگران ۱۳۹۰: ۲). کشور ایران دارای جاذبه‌های فراوانی است، وجود جاذبه‌های بسیار در ایران موجب شده است که آن را جهانی در یک مرز بنامند، جاذبه‌های ایران آن- قدر متنوع است که تقریباً برای هر سلیقه‌ای، انگیزه کافی را برای سفر به آن فراهم می‌کند (حسنوند و حسنوند ۱۳۹۰: ۱۸۸). در این راستا با توجه به تبدیل شدن صنعت گردشگری به یکی از منابع برتر دنیا و توانایی بالقوه کشور در این زمینه که از لحاظ جاذبه‌های تاریخی در رتبه ۱۰ و از لحاظ جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی در بین ۵ کشور برتر دنیا قرار گرفته است (موحد، کهزادی ۱۳۸۹: ۸۶). وجود چنین منابع و پتانسیل‌هایی در کشور ضرورت شناخت و برنامه‌ریزی دقیق‌تر در این زمینه را بیش از پیش می‌طلبد. شهرستان کاشمر واقع در استان خراسان رضوی، از نظر آثار تاریخی، جاذبه‌های طبیعی، صنایع دستی، آداب و رسوم و... از غنا و پیشینه خاصی برخوردار است. علاوه بر آن وجود مقابر امام‌زادگانی چند در این شهر باعث شده تا عنوان دومین شهر گردشگری مذهبی استان پس از مشهد مقدس را به خود اختصاص دهد و سالانه پذیرای ۲ تا ۳ میلیون گردشگر و زائر در این بخش باشد. در این تحقیق به دنبال آن هستیم تا با شناسایی عوامل مؤثر بر گردشگری این شهرستان، نقاط ضعف، نقاط قوت، فرصت‌ها و تهدیدهای آن را در قالب مدل برنامه‌ریزی استراتژیک SWOT مورد بررسی قرار داده تا بتوان با برنامه‌ریزی کارآمد تر به توسعه در بستر گردشگری شهرستان دست یافت.

۲- روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع توصیفی- تحلیلی است و برای جمع‌آوری اطلاعات اولیه آن از روش‌های پیمایش میدانی، مطالعات اسنادی، مصاحبه و تحلیل SWOT استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش، مدیران، مسئولان شهری، کارشناسان اداره میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، فرمانداری و نیز نخبگان علمی شهرستان بوده است و چون جامعه آماری محدود بوده است از نمونه‌گیری استفاده نشده و کل جامعه صاحب نظران این امر به تعداد ۲۵ نفر مورد سرشماری نظرسنجی قرار گرفته‌اند در مرحله اول مصاحبه پرسشنامه باز جهت مشخص کردن هر یک از عوامل نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصت‌های گردشگری شهرستان از دیدگاه کارشناسان انجام شد و سپس جهت تعیین وزن و میزان اهمیت هر یک از عوامل و ارکان چهارگانه تحلیل SWOT پرسشنامه‌ای در طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت (به ترتیب اهمیت خیلی زیاد: امتیاز ۵، زیاد: امتیاز ۴، متوسط: امتیاز ۳، کم: امتیاز ۲، خیلی کم: امتیاز ۱) طراحی شد.

امتیاز (۱) استفاده شده است. پس از وزن دهی و ورود اطلاعات به نرم افزار SPSS جهت پردازش های اولیه انتقال یافته و در نرم افزار Excel فرمول نویسی شدند تا در نهایت ماتریس SWOT تکمیل شده و راهبردها و استراتژی های مناسب توسعه گردشگری شهرستان کاشمر به دست آمده است.

۳- پیشینه تحقیق

۳-۱- مطالعات داخلی

الف - موحدی و کهزادی (۱۳۸۹) در مقاله ای با عنوان " تحلیل عوامل موثر بر توسعه گردشگری استان کردستان با استفاده از مدل SWOT" نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای پیش روی گردشگری در استان کردستان را مورد بررسی قرار داده و در جهت توسعه ای هر چه بیشتر آن به ارائه راه حل های استراتژیک می پردازد. روش مطالعه مقاله برپایه روش کتابخانه ای و پیمایشی مبتنی بر پرسشنامه از میان ۶۳ نفر از کارشناسان و متخصصین امور گردشگری می باشد. نتیجه این پژوهش نشان می دهد که به رغم پتانسیل های زیاد در زمینه گردشگری، در استان کردستان کمبود زیر ساخت های کافی، ضعف های بازاریابی، ضعف مدیریت گردشگری، مهم ترین موانع اساسی در زمینه توسعه گردشگری استان کردستان می باشد.

ب - ضرابی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی تحت عنوان " برنامه ریزی توسعه گردشگری با استفاده از مدل SWOT (مطالعه موردی: شهرستان نورآباد ممسنی)" به بررسی نقش جاذبه ها و پتانسیل های گردشگری شهرستان نورآباد ممسنی در جذب گردشگر می پردازد. روش این تحقیق توصیفی و تحلیلی است. به طوری که در ابتدا به تهیه پرسش نامه اقدام و در نهایت با نرم افزار SPSS به تحلیل داده ها پرداخته است نتیجه ی تحقیق نشان می دهد که بین آشنایی گردشگران به جاذبه های گردشگری رابطه ی مستقیمی وجود دارد.

ج - امینی و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله ای " تدوین راهبرد توسعه ی صنعت گردشگری منطقه آزاد قشم با استفاده از مدل سوات" به ارزیابی وضعیت گردشگری در جزیره قشم و انتخاب بهترین راهبرد برای توسعه این صنعت با استفاده از این مدل و ماتریس برنامه - ریزی راهبردی QSPM میزان جذابیت راهبردهای تعیین شده را مورد بررسی قرار داده است نتایج این پژوهش حاکی از آن است که بهترین راهبرد در جزیره قشم برای توسعه ی صنعت گردشگری، گسترش طبیعت گردی و گردشگری درمانی باشد.

د - خادمی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله ای با عنوان " تحلیل عوامل موثر بر گسترش با رویکرد توسعه پایدار شهر کلاردشت با استفاده از مدل SWOT" با استفاده از روش پیمایشی، مطالعات میدانی و تعیین نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدید ها با استفاده از مدل راهبردی SWOT و پرسشگری از ۶۲ مدیر و ۶۲ نفر از اساتید دانشگاهی و جامعه علمی آشنا به برنامه ریزی شهری، گردشگری و محیط زیست شهر کلاردشت (بعنوان جامعه هدف) و شهر چالوس (بعنوان مرکزیت شهرستان) به بررسی و ارزیابی پتانسیل ها و قابلیت های جاذبه های توریستی شهر کلاردشت به گونه ای علمی، همراه با رعایت مسایل زیست محیطی و پس از آن به ارائه راهکارهایی برای توسعه پایدار شهری کلاردشت می پردازد.

۳-۲- مطالعات خارجی

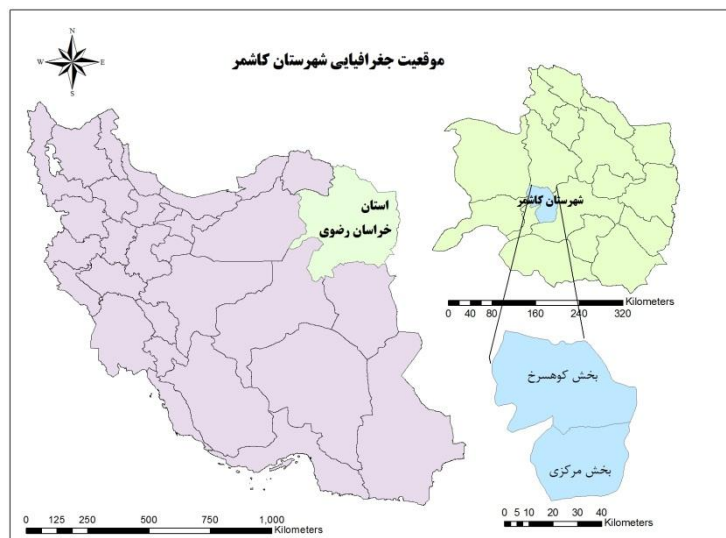
الف - در تحقیقات خارجی رومن (۲۰۰۸) در مقاله ای تحت عنوان " توان مندیهای اکوتوریستی" به این نتیجه رسیده است: عرصه های طبیعی متعدد و متنوع ارزش های زیستی موقعیت جغرافیایی ویژه، تنوع اقلیمی برخوردار از انواع زیستگاه ها و ذخیره گاه های مهم زیست محیطی در کنار رشد چشم گیر گرایش های عمومی برای بازدید از مناظر منحصر بفرد طبیعی چشم اندازهای زیبا و تنوع مورفولوژیکی زمینه بسیار را برای تعریف و تعیین محور توسعه و احیای این مسیر بر بنیان توسعه اکوتوریسم فراهم ساخته اند.

ب - پوجاری (۲۰۱۲) در مقاله ای " توریسم آندرا چرادش با تحلیل SWOT" پس از معرفی منطقه ی گردشگری آندرا چرادش با استفاده از روش میدانی و توزیع پرسش نامه در بین گردشگران ورودی به منطقه و تحلیل آن ها با مدل سوات چنین نتیجه می گیرد که منطقه آندرا چرادش علی رغم وجود جاذبه های طبیعی بناهای تاریخی، خطوط ساحلی و مراکز زیارتی فاقد بسیاری از امکانات موثر شامل محل اقامت، هتل، وضعیت حمل و نقل و رستوران ها فاقد امکانات لازم است که در صورت برخوردار از این منطقه از

فرصت‌های لازم و رفع ضعف‌ها ایالت آندرا پرادش به عنوان یکی از مهم‌ترین کانون‌های گردشگری در هند و جهان محسوب می‌شود.

۴- معرفی قلمرو تحقیق

همانطور که پیش‌تر ذکر شد محدوده این تحقیق شهرستان کاشمر در استان خراسان رضوی می‌باشد. این شهرستان از ۲ بخش و ۵ دهستان به نام‌های بخش مرکزی (شامل دهستان‌های: بالا ولایت، پایین ولایت) و بخش کوهسرخ (شامل دهستان‌های: برود، برکوه، تکاب) تشکیل شده است و دارای ۲ نقطه شهری کاشمر (مرکز شهرستان) و ریوش می‌باشد هم‌چنین ۲ روستا در این شهرستان با نام‌های طرق و مغان در لیست روستاهای هدف گردشگری سازمان میراث فرهنگی قرار دارند. وسعت شهرستان حدود ۳۳۴۹ کیلومتر مربع و جمعیت آن ۱۵۷۱۴۹ نفر طبق آمار فرمانداری شهرستان است، و از نظر جغرافیایی در ۳۵ درجه پهنای شمالی و ۵۸ درجه درازای خاوری قرار دارد. این شهرستان از سوی شمال به شهرستان‌های نیشابور و سبزوار، از باختر به شهرستان بردسکن و خلیل‌آباد از خاور به شهرستان تربت حیدریه و از جنوب به شهرستان‌های مه ولات و خلیل‌آباد محدود است. ارتفاع متوسط این شهرستان ۱۲۱۵ متر از سطح دریای آزاد است. از محصولات مهم این شهرستان می‌توان به زعفران، انگور، کشمش و فرش دست‌باف اشاره کرد (سعادت‌مند ۱۳۸۴: ۵۰). هوای کاشمر معتدل و خشک بوده و بیش‌ترین درجه حرارت در تابستان‌ها با معدل حداکثر ۳۷ درجه بالای صفر و کم‌ترین آن در زمستان‌ها، با معدل حداقل ۷ درجه زیر صفر است.

شکل (۱) موقعیت جغرافیایی شهرستان کاشمر

۴-۱- جاذبه‌های گردشگری شهرستان کاشمر

۴-۱-۱- جاذبه‌های مذهبی

این شهرستان نیز به‌سان بسیاری از دیگر نقاط ایران، از برکت وجود علویان بهره‌مند است و مقابر متبرک چندی در این ناحیه وجود دارد که به جهت انتساب اغلب آنها به فرزندان و نوادگان امامان معصوم (علیهم‌السلام)، مورد عنایت خاص مردم متدین و میهمان‌نواز این دیار قرار دارند و اکثر اوقات، به ویژه در ایام سوگواری یا مناسبت‌های مذهبی، شاهد حضور چشم‌گیر مردم و نذر و نیازهای آنان در این اماکن می‌باشیم (هاشمی و دیگران ۱۳۸۴: ۶۲).

امام زاده سید مرتضی (ع): در فاصله ۵ کیلومتری شمال کاشمر در دامنه‌ی کوه‌های معروف به هفت شاخ، در منطقه‌ای بیلابلی و چشم‌نواز، بارگاه منوری خود نمایی می‌کند. این بقعه، منسوب به امام زاده سید ابراهیم اصغر (ع) است. در حال حاضر بر سر قبر

امام زاده سید مرتضی (ع) آرامگاه باشکوهی به سبک معماری عصر صفوی بنا شده است. در سالن مجاور مرقد مذکور، بر روی سنگی حجاری شده، چنین آمده است: بانی این مرقد گردید نواب عالییه شاه زاده خانم بنت غفاران پناه شاه زاده کی خسرو میرزا. **امام زاده سید حمزه (ع):** در مرکز شهر کاشمر، در باغی به مساحت حدوداً ۸ هکتار مشهور به باغمارزا، بقعه‌ی متبرکی وجود دارد درختان سرو چند صد ساله‌ی کنار آن، حکایت از عنایت خاص مردم در سده‌های گذشته بدان مکان مقدس دارد. این بارگاه باشکوه، منسوب به سید حمزه (ع) پسر موسی الکاظم (ع) است. در خصوص معماری آرامگاه مذکور باید گفت نما و ساختمان این بقعه به شیوه معماری عصر صفوی است. این بنا در طول زمان، بر اثر فرسایش طبیعی، تخریب شده و سپس در فاصله سال‌های ۱۳۵۴-۱۳۵۶ ه. ش مجدداً تعمیر و بازسازی شده است. ضمناً قبور جمعی از گلگون کفنان شهید نیز در صحن و جوار بارگاه امام زاده (ع) واقع است.

آرامگاه شهید مدرس: در ضلع جنوبی شهر کاشمر، مردی آرام سر بر بالین خاک نهاده است که سال‌ها نستوه و استوار، خواب‌های شیرین رضا خان را آشفته ساخته و الگویی بی‌بدیل برای نسل‌های آینده گردیده است. او کسی نیست جز سید حسن مدرس. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، به فرمان امام خمینی (ره)، مسئولیت تعمیر و بازسازی آرامگاه مذکور، به آستان قدس رضوی محول گردید. این تصمیم خردمندانه، تحول بزرگی را در زمینه‌های مختلف عمرانی، فرهنگی و گردشگری در پی داشت. افزون بر آنچه در این جا به معرفی آنها پرداختیم، بقاع و مزارات دیگری نیز در روستاهای این شهرستان وجود دارد که برخی از آنها منسوب به ذریه‌ی پاک ائمه‌ی اطهار (ع) به ویژه امام موسی الکاظم (ع) می‌باشد. از آن جمله اند: امام زاده سید ابراهیم (ع) بخش مرکزی، روستای میرآباد، امام زاده سید محمد (ع) روستای زنده جان حدود دو کیلومتری شهر کاشمر، مزار رویین واقع در روستای نامق از بخش کوه سرخ، مزار پیر اسحاق در دهستان اسحاق آباد واقع در ۷ کیلومتری شهر کاشمر.

۲-۱-۴ - جاذبه‌های تاریخی

در این شهر باستانی، با وجود تخریب‌ها و ویرانی‌های بسیار که از حوادثی نظیر: فرسایش طبیعی، زلزله، تهاجم مکرر اقوام غارتگر و حفاری‌های غیر مجاز ناشی شده، هنوز هم آثار ارزشمندی از ادوار مختلف تاریخی برجای مانده است؛ گرچه متأسفانه اغلب آن‌ها و به ویژه آثاری که در بخش کوه سرخ این شهرستان واقع شده، در پیچ و خم‌های صعب‌العبور کوه‌ها چنان از نظر دور مانده که کمتر کسی بخت آن را دارد تا از نزدیک، آنها را مشاهده کند. در این جا به اختصار به اهم آنها اشاره می‌کنیم:

مسجد جامع کاشمر: این بنا، در مرکز شهر واقع شده و حدود سال ۱۲۱۳ ه. ق - به روزگار حکم رانی عبدالعلی خان و مصطفی قلی خان میش مست در این شهر - هم زمان با سلطنت فتح علی شاه قاجار، بنا گردیده است. بنای مسجد، ساده و دارای صحن، ایوان، شبستان ستون دار و غرفه‌های اطراف صحن است. در ورودی مسجد، هشتی کوچکی قرار دارد که بر دیوار آن، ماده تاریخ بنای مسجد، بر قطعه سنگی حک شده که بر اساس حروف ابجد، سال ۱۲۰۵ ه. ق و بعد از مرگ عبدالعلی خان است. در اطراف صحن مسجد، ۱۲-۱۳ غرفه آجری ساده و در ضلع جنوبی آن، ایوانی با تزیینات مقرنس و در جوانب آن، دو شبستان ستون دار واقع است. تنها ایوان مسجد ۱۰ متر عرض و ۱۵ متر ارتفاع دارد. شبستان‌ها به کمک پایه‌های آجری حجیمی به ارتفاع حدود ۳ متر طاق چشمه‌های ضربی، پوشش یافته‌اند. مصالح عمده بنا، آجر است. مقداری از ایوان و صراب را با کاشی معرق آراسته‌اند. کتیبه‌ها به خط استاد محمد اصفهانی و کاشی‌ها به عمل استاد اسماعیل اذانی است.

قلعه آتشگاه: در ۱۲ کیلومتری شمال غرب شهر کاشمر (حدود ۶ کیلومتری روستای کسرینه) قرار دارد. در حال حاضر ازین قلعه باستانی، تنها دیواره‌ای مختصر و آثار غاری بر جای مانده است. دهانه غار ۷۰×۱۲۰ سانتیمتر است که توسط انسان انتخاب شده است. و درازای آن ۹۰ متر و دارای دو شاخه است. گمانه‌زنی‌هایی وجود دارد که آیا این آتشکده همان آتشکده آذربرزین معروف است یا خیر؟ برخی نیز معتقدند این آتشگاه معروف در دامنه‌های کوه‌های ریوند سبزوار یا بینالود نیشابور است.

بند شاهی: (سد شش تراز) در ۲۵ کیلومتری غرب کاشمر قرار دارد و با جاده اصلی ۵ کیلومتر فاصله دارد. با توجه به روایت‌های مختلف، هم چنین شیوه ساختمانی سد به نظر می‌رسد از دوره غزنویان باشد. دیواره آن از سنگ شسکسته رودخانه‌ای و ملات آهکی است. و شیوه آبیگری این سد نیز با سایر سدهای قدیمی اختلاف دارد. طول تاج آن ۳۵ متر و ارتفاع حدود ۲۵ متر دارد آب

اولین کنفرانس ملی جغرافیا، گردشگری، منابع طبیعی و توسعه پایدار

The 1st National Conference on Geography, tourism, natural resources and sustainable development

بخشان آن در فاصله ۵ کیلومتر سد در جنوب است که آب خروجی سد را به ۶ قسمت مساوس تقسیم میکند و از طریق کانال هایی به جهات مختلف به روستاهای مزده، کندر، ارغا و جابوز می ریزد.

قلعه گبر حصار: خرابه های قلعه موسوم به گبر حصار واقع در شمال شرق روستای خضر بیگ بخش کوهسرخ از جمله مناطقی است که در گذشته مسکن و مأوای مردم این منطقه بوده است و پیشینه تاریخی آن بین قرنهای ۲ تا ۵ هجری دانسته اند.

مدرسه علمیه حاج سلطان العلماء: این مدرسه در مرکز شهر واقع است. و متعلق به عصر قاجار می باشد، این اثر فرهنگی با بافت معماری ایرانی اسلامی خود با وجود تجهیز به امکانات آب و برق و گاز و.. جته تحصیل طلاب ساکن مدرسه، هنوز هم هویت تاریخی خویش را حفظ کرده است.

خرابه های ارگ قدیم شهر: در حدود دو قرن پیش ترشیز به شکل قلعه ای مستحکم پا برجا بود گرچه اکنون از آن برج و بارو اطراف شهر چیزی باقی نمانده است. مع الوصف خرابه های برجا مانده از ارگ قدیم یاد آور عظمت شهر در عصر قاجار است. در ضلع شمال غربی میدان مرکزی شهر بادگیری از آن یادگارن قدیم باقی مانده است.

بقایای قلعه خضر آباد: در روستا خضرآباد کوهسرخ بقایای قلعه قدیمی با مساحت تقریبی ۱۰۰۰۰ متر مربع به شکل مربع با دیوارهای مرتفع ستمبر ۶ متری با چهار برج دیده بانی نگهبانی می شده است. این قلعه در ۳۰ کیلومتری شمال غرب شهر ریوش مسقر است.

جدول (۱) سایر میراث تاریخی شهرستان کاشمر

نام اثر	قدمت	آدرس
قلعه کهنه زنده جان	۳-۷ هجری	کیلومتر ۷ غرب کاشمر
قلعه ریگ	۸ هجری	۲ کیلومتری جنوب غرب کاشمر روستای قوژد
قبرستان فرشه	۹ و ۸ هجری	۳۵ کیلومتری شرق کاشمر، روستای فرشه
آسیاب های آبی تل آباد	صفوی	۱۰ کیلومتری کاشمر
قلعه دختر قلعه پسر	سلاجقه	حوالی بند شاهی کوه سرخ
یخدان قدیمی کاشمر	قاجار	ضلع شرقی شهر کاشمر

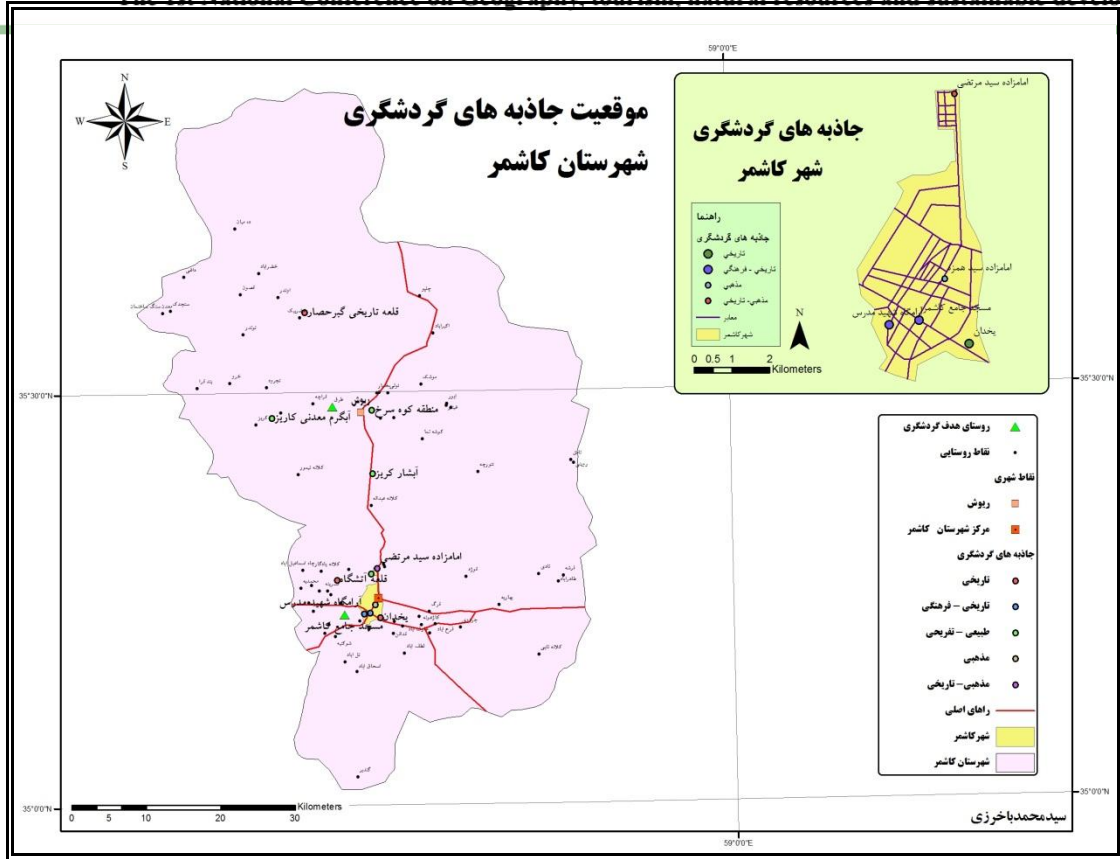
۳-۱-۴ - جاذبه های طبیعی

آبشار باغ دشت (بغ دشت): در فاصله ۳ کیلومتری روستای کریز کوهسرخ این آبشار زیبا و دیدنی قرار دارد. میر منتهی به آبشار رودخانه ای است که گرداگرد آن را کمربند زیبایی از درختان فرا گرفته و جلوه های بدیعی را بوجود آورده است.

یخدان طبیعی بندقرا: در حدود ۷ کیلومتری روستای بند قرا است که در تمام فصول سال آکنده از یخ است. تا چند سال قبل اهالی روستاهای اطراف یخ مورد نیاز خود را از آنجا تامین می کردند.

پارک جنگلی سید مرتضی: در جوار آرامگاه سید مرتضی پارک جنگلی زیبایی احداث گردیده است که از سال ها پیش در طرح توسعه مجموعه سیاحتی- زیارتی سید مرتضی با امکانات مختلفی احداث شده است.

مناظر بدیع جاده کاشمر به کوهسرخ (تنگل کوه سرخ): در این مسیر کوهستانی مناظر بدیع و بدیلی قرار گرفته است زیبایی که گاه ماسوله را به خاطر انسان می آورد و چشمه سارهای مختلفی در این مسیر مسیر دره ها را مزین کرده است.

شکل (۲) پراکنندگی جاذبه های گردشگری شهرستان و شهر کاشمر

۵- نتایج

پس از تدوین و تخلیص اطلاعات میدانی و پرسشنامه‌ای با استفاده از تکنیک دلفی، برای تعیین استراتژی توسعه گردشگری در شهرستان کاشمر در مدل تحلیلی SWOT مهم ترین عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر روند توسعه مشخص گردید، سپس ضرایب و میزان اهمیت هر یک جهت انجام محاسبات و تعیین راهبرد با توجه به میزان امتیازات تخصیص داده شده توسط متخصصین کمی سازی شد که در جداول ذیل خواهد آمد.

۵-۱ عوامل داخلی مؤثر بر توسعه گردشگری شهرستان کاشمر

جهت شناسایی نقاط قوت و ضعف، محیط درونی کانون‌های گردشگری مورد بررسی قرار گرفت و با توجه به عوامل امتیاز داده شده به ترتیب اولویت، حاصل از مصاحبه و پرسشنامه از کارشناسان، عوامل و ضرایب زیر حاصل شد.

جدول (۲) نقاط قوت گردشگری شهرستان [یافته‌های تحقیق]

نقاط قوت	ضریب اولیه	ضریب ثانویه	رتبه	ضریب نهایی
وجود مراکز و مراقد مذهبی امام زادگان، عرفا و شیوخ به عنوان دومین شهر مذهبی استان	۹۰	۰,۱۶۶۰	۴	۰,۶۶۴
وحدت و یگانگی قومی و مذهبی	۵۱	۰,۰۹۴۰۱	۳	۰,۲۸۲
وجود ابنیه تاریخی، آرامگاه های شعرا، بزرگان ملی	۷۷	۰,۱۴۲۰	۴	۰,۵۶۸
وجود متخصصان دانشوران و نیروهای کاردان و کارآمد	۸۰	۰,۱۴۷۶	۲	۰,۲۹۵
منابع طبیعی، چشمه ها، رود های فصلی و مناطق بیلاقی	۸۳	۰,۱۵۳۱	۴	۰,۶۱۲
روستاهای جاذب گردشگری	۸۹	۰,۱۶۴۲	۴	۰,۶۵۶

اولین کنفرانس ملی جغرافیا، گردشگری، منابع طبیعی و توسعه پایدار

The 1st National Conference on Geography, tourism, natural resources and sustainable development

۰,۳۹۸	۳	۰,۱۳۲۸	۷۲	وجود صنایع دستی بومی و هنرمندان صنعتگر
<u>۳,۴۷</u>	-	۱	۵۴۲	جمع کل

جدول (۳) نقاط ضعف گردشگری شهرستان [یافته‌های تحقیق]

ضریب نهایی	رتبه	ضریب ثانویه	ضریب اولیه	نقاط ضعف
۰,۶۵۴	۴	۰,۱۶۳۵	۷۹	کمبود اقامتگاهها یا مکانهای سکونتی برای گردشگران
۰,۴۲۲	۳	۰,۱۴۰۷	۶۸	نبود مدیریت یکپارچه و مستقل در مدیریت گردشگری
۰,۲۶۰	۲	۰,۱۳۰۴	۶۳	پایین بودن سطح سواد عمومی در مناطق روستایی
۰,۴۴۷	۳	۰,۱۴۹۰	۷۲	نبود مشارکت محلی در برنامه‌های توسعه گردشگری
۰,۳۶۰	۳	۰,۱۲۰۰	۵۸	عدم شکل‌گیری صنایع بزرگ در شهرستان
۰,۵۷۹	۴	۰,۱۴۴۹	۷۰	نا مناسب بودن راه‌های مواصلاتی و ارتباطی در مناطق تفرجگاهی و روستایی
۰,۶۰۴۵	۴	۰,۱۵۱۱	۷۳	کمبود ایستگاه‌های راهنمای مسافر و زائر و تابلوهای راهنمای مناطق
<u>۳,۳۲</u>		۱	۴۸۳	جمع کل

۲-۵ عوامل بیرونی مؤثر بر توسعه گردشگری شهرستان کاشمر

جهت شناسایی فرصت‌ها و ته، محیط درونی کانون‌های گردشگری مورد بررسی قرار گرفت و با توجه به عوامل امتیاز داده شده به ترتیب اولویت، حاصل از مصاحبه و پرسشنامه از کارشناسان، عوامل و ضرایب زیر حاصل شد.

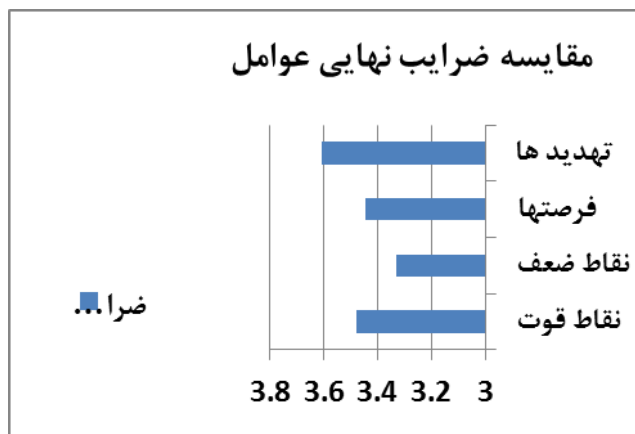
جدول (۴) فرصت‌های گردشگری شهرستان [یافته‌های تحقیق]

ضریب نهایی	رتبه	ضریب ثانویه	ضریب اولیه	فرصت‌ها
۰,۴۰۴	۳	۰,۱۳۴۷	۷۴	همجواری و قرار گرفتن بین مسیرهای ارتباطی شهرهای گردشگری مهم استان (نیشابور، سبزوار، تربت حیدریه)
۰,۴۰۹	۳	۰,۱۳۶۶	۷۵	وجود گرایش نسبت به توسعه گردشگری شهر توسط بخش خصوصی
۰,۵۳۱	۴	۰,۱۳۲۹	۷۳	اشراف بر مناطق کوهستانی شمالی شهرستان
۰,۶۱۹	۴	۰,۱۵۴۸	۸۵	امکان جذب بالای زائران مذهبی، منطقه ای و درون استانی
۰,۶۲۶	۴	۰,۱۵۶۶	۸۶	امکان جذب مسافران تابستانی و نوروزی در هنگام عبور از شهرستان
۰,۳۹۳	۳	۰,۱۳۱۱	۷۲	توسعه اقتصادی روستاها و حفظ هویت تاریخی آنها
۰,۴۵۹	۳	۰,۱۵۳۰	۸۴	وجود بستر مناسب جهت جذب سرمایه‌گذاران ملی، منطقه ای در بخش‌های صنعت و کشاورزی
<u>۳,۴۴</u>		۱	۵۴۹	جمع کل

جدول (۵) عوامل تهدید آفرین گردشگری شهرستان [یافته‌های تحقیق]

ضریب نهایی	رتبه	ضریب ثانویه	ضریب اولیه	تهدیدها
۰,۳۴۹	۳	۰,۱۱۶۴	۵۸	کمبود نیروهای جوان و فعال اقتصادی
۰,۶۳۴	۴	۰,۱۵۸۶	۷۹	مهاجرت بی‌رویه روستائیان به مناطق شهری
۰,۶۸۲	۴	۰,۱۷۰۶	۸۵	عدم تخصیص بودجه‌های لازم جهت ساماندهی بناهای تاریخی و محوطه‌سازی آنها

۰,۰۷۰	۴	۰,۱۴۲۵	۷۱	وجود نقاط قوی جاذب گردشگر در شهرتان های اطراف
۰,۰۵۴۶	۴	۰,۱۳۶۵	۶۸	محدودیت منابع آب زیر زمینی
۰,۰۴۳۳	۳	۰,۱۴۴۵	۷۲	ایجاد آلودگی زیست محیطی توسط گردشگران
۰,۰۳۹۱	۳	۰,۱۳۰۵	۶۵	نظام سنتی مالکیت در بخش روستایی
۳,۶۰		۱	۴۹۸	جمع کل

شکل (۳) نمودار مقایسه ضرایب نهایی عوامل موثر

۶- بحث و نتیجه گیری

۶-۱ تعیین انواع راهبردها

پس از تعیین عوامل درونی و بیرونی موثر با استفاده از ترکیب عوامل درونی و بیرونی در قالب ۴ بخش جداگانه استراتژی‌های هر بخش به طور تحلیل کیفی از نتایج به دست آمد که در ذیل خواهد آمد.

جدول (۶) مانریس تهیه راهبردها

ماتریس داخلی و خارجی (IE)		
تهدیدها : T ₁ : T ₂ : T ₃ : T ₄	فرصت‌ها : O ₁ : O ₂ : O ₃ : O ₄	
استراتژی حداکثر - حداقل (Mm) : S ₁ T ₁ : S ₂ T ₂ : S ₃ T ₃	استراتژی حداکثر - حداکثر (MM) : S ₁ O ₁ : S ₂ O ₂ : S ₃ O ₃	نقاط قوت : S ₁ : S ₂ : S ₃ : S ₄
استراتژی حداقل - حداقل (mm) : W ₁ T ₁ : W ₂ T ₂ : W ₃ T ₃	استراتژی حداقل - حداکثر (mM) : W ₁ O ₁ : W ₂ O ₂ : W ₃ O ₃	نقاط ضعف : W ₁ : W ₂ : W ₃ : W ₄

۶-۱-۱ راهبردهای حداکثر - حداکثر با استفاده از فرصت‌ها و نقاط قوت (SO)

- توسعه اقتصادی اجتماعی روستاهای جاذب گردشگری و حفاظت و مرمت بافت تاریخی روستاها
- سرمایه گذاری در بخش صنایع دستی شهرستان و ترویج و توسعه آن
- اعمال هماهنگی بی ادارات و نهادها و بخش های مختلف بمنظور یکپارچه سازی عملکردهای گردشگری
- استفاده از متخصصان و نیروهای کارآمد در جهت گردشگری شهرستان

- برگزاری تورهای اکو توریسم در مناطق ییلاقی و کوهستانی.

۶-۱-۲ راهبرد های حداکثر - حداقل با استفاده از فرصت ها و نقاط ضعف (WO)

- ایجاد امکانات رفاهی خدماتی در مکانهای مذهبی که جذب بالای زائرین را به همراه دارد
- بومی سازی مدیریت گردشگری شهرستان و توجه به مشارکتهای مردمی در برنامه ریزی ها
- افزایش سطح آگاهی و سواد روستائیان در مناطق روستایی جاذب گردشگر
- دعوت و استفاده از سرمایه گذاران داخلی و خارجی در ایجاد صنایع سنگین و به تبع آن توسعه و پیشرفت منطقه
- ایجاد ایستگاه ها و تابلوهای راهنمای گردشگران عبوری از شهرستان در مسیر های بین نیشابور و سبزوار
- توجه بیشتر به امر راهسازی در مناطق روستایی و تفریحی.

۶-۱-۳ راهبردهای حداقل - حداکثر با استفاده از نقاط قوت و تهدید ها (ST)

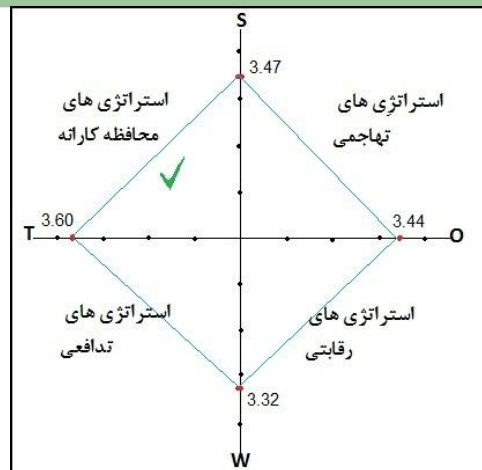
- ایجاد اشتغال از طریق صنایع بومی و محلی دستی و کارگاهی در روستاها جهت جلوگیری از مهاجرت روستائیان
- شناساندن جاذبه های شهرستان و مراکز مذهبی در مسیرهای گردشگری استان جهت رقابت با سایر مناطق تفریحی
- جمع آوری رواناب های سطحی و هرزاب ها جهت استفاده در کشاورزی و مناطق دارای کمبود
- رسیدگی و بهسازی اماکن مذهبی و تاریخی
- اطلاع رسانی به گردشگران در زمینه های حفاظت از محیط زیست.

۶-۱-۴ راهبردهای حداقل - حداقل با استفاده از تهدید ها و نقاط ضعف (WT)

- ایجاد انگیزه در روستائیان و مردم جهت ارائه هنر و صنایع دستی به گردشگران
- جذب روستائیان به سمت حفظ هویت و بافت تاریخی روستا و جلوگیری از برهم زدن منظر تاریخی فرهنگی روستا
- بکارگیری روستائیان در امر راهنمایی گردشگران
- برگزاری نشستهای توسعه سرمایه گذاری در صنعت گردشگری شهرستان با مسئولان مرتبط شهری
- ایجاد مراکز آموزش و اطلاع رسانی به مردم و روستائیان در تعامل با گردشگران و جهت حفاظت از محیط طبیعی و میراث ملی
- زمینه سازی و تشویق مردم به مشارکت در جهت توسعه زیرساخت ها ، تجهیزات و تسهیلات گردشگری و کسب درآمد ازین طریق.

۶-۲ ماتریس ارزیابی استراتژی ها

در مجموع پس از وزن دهی و محاسبات هر یک از عوامل بیرونی نتایج حاصله نشان داد، نقاط قوت ۳،۴۷، نقاط ضعف ۳،۲۳، فرصت ها ۳،۴۴ و تهدید ۳،۶۰ را کسب کردند که برای تعیین نوع استراتژی لازم در فرایند توسعه گردشگری شهرستان کاشمر و عوامل موثر بر آن نیاز ابتدا ماتریس ارزیابی آن با توجه به میزان ضرایب محاسبه شده برای هر بخش رسم شد سپس در هر قسمت از نمودار که دارای مساحت بیشتری بود، آن ناحیه نشان دهنده نوع استراتژی مورد نیاز است در این تحقیق به دلیل وزن بالاتر نقاط قوت ها و تهدیدها استراتژی حاصل شده از نوع محافظه کارانه است که بایست با استفاده از نقاط قوت، تهدیدها را به حداقل رساند تا به توسعه مطلوب گردشگری شهرستان کاشمر دست یابیم.

شکل (۴) نمودار تعیین استراتژی مورد نیاز گردشگری شهرستان کاشمر

۳-۶ نتیجه گیری

شهرستان کاشمر با توجه به اینکه قابلیت‌های توریستی متعددی در بسترهای تاریخی و ملی، اکوتوریستی و مهم‌تر از همه به عنوان شهر دوم مذهبی استان خراسان رضوی جاذبه‌های مذهبی زیادی را در خود جای داده است، لیکن به دلایلی از جمله موارد ذکر شده در نقاط تهدیدآمیز ذکر شده در تحلیل، نتوانسته در حد قابل قبولی از این قابلیت‌ها در توسعه صنعت گردشگری و کسب درآمد برای توسعه اقتصادی اجتماعی خویش استفاده کند. در صورتی که این توانمندی‌ها مورد ارزیابی، شناسایی و برنامه‌ریزی قرار بگیرد، می‌توان فرصت‌های جدیدی در بازار گردشگری این شهرستان را در آتی شاهد بود. بررسی‌ها و انجام این‌گونه تحقیقات علمی در این شهرستان می‌تواند راه‌گشای بسیاری از مسائل گردشگری آن باشد. کما اینکه در این پژوهش پس از ارائه راهبردهای کلی، استراتژی محافظه کارانه پیشنهاد شد که در آن با استفاده از نقاط قوت، تهدیدها را از بین ببریم و این امر همان‌طور که در نقاط ضعف نیز عنوان شد بدون هماهنگی تمام دستگاه‌ها و مسئولین مبتنی بر مدیریت یکپارچه همراه با مشارکت مردمی میسر نخواهد بود.

۷- منابع

- ۱- امینی، محمد تقی و دیگران (۱۳۹۰)، « تدوین راهبرد توسعه صنعت گردشگری منطقه آزاد قشم با استفاده از مدل سوات»، مجله فرآیند مدیریت و توسعه، شماره ۷۶، تابستان ۱۳۹۰ (۱۵۵-۱۶۹)
- ۲- پرتال فرمانداری شهرستان کاشمر، ۱۷ آبان ۱۳۹۳، ویژگی‌های جمعیتی شهرستان کاشمر www.khorasan.ir/kashmar
- ۳- حسونود، احسان، حسونود، اسماعیل (۱۳۹۰)، «امکان سنجی گردشگری روستایی و آثار آن بر توسعه روستایی بررسی موردی: منطقه کهمان در شهرستان سلسله»، مجله توسعه روستایی، دوره سوم، شماره دو، پاییز و زمستان ۱۳۹۰ (۱۸۷-۲۰۰)
- ۴- حیدری، رحیم، (۱۳۸۷): برنامه ریزی صنعت گردشگری، تهران، انتشارات سمت، چاپ اول
- ۵- خادمی و دیگران (۱۳۹۳) تحلیل عوامل موثر بر گسترش با رویکرد توسعه پایدار شهر کلاردشت با استفاده از مدل SWOT، ششمین کنفرانس ملی برنامه ریزی و مدیریت شهری، آبان ۱۳۹۳، مشهد مقدس
- ۶- سعادت‌مند، ایرج، (۱۳۸۴): کتاب ترشیز، انتشارات ضریح افتاب، چاپ اول
- ۷- ضرابی، اصغر و دیگران (۱۳۹۰)، « برنامه ریزی توسعه گردشگری با استفاده از مدل SWOT مطالعه موردی: شهرستان نور آباد ممسنی»، مجله علمی تخصصی برنامه ریزی فضایی، سال اول، شماره دوم، ۱۳۹۰ (۱-۲۴)
- ۸- کاظمی، مهدی، (۱۳۸۷) « تحلیل ادراک شهروندان زاهدانی در توسعه چابهار»، مجله جغرافیا توسعه، سال ۶ شماره ۱۲ پاییز و زمستان ۱۳۸۷ (۸۱-۹۹)
- ۹- موحد، علی، کهزادی، سالار (۱۳۸۹)، «تحلیل عوامل موثر بر توسعه گردشگری استان کردستان با استفاده از مدل SWOT»، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال اول، شماره دوم، پاییز ۱۳۸۹ (۸۵-۱۰۲)

اولین کنفرانس ملے جغرافیا، گردشگری، منابع طبیعی و توسعه پایدار

The 1st National Conference on Geography, tourism, natural resources and sustainable development

۱۰- هاشمی، حسن و دیگران، (۱۳۸۴): جغرافیای شهرستان کاشمر، انتشارات ضریح افتاب، چاپ اول

- 11- Chiang Lee, Chine and Chun-Ping Chang. (2008): Tourism development and economic growth: A closer look at panels, Tourism Management 29.
- 12- Asian Journal of Andhra pradesh tourism – A swot analysis Krishnaiah Pujari Online, Research in Social Sciences and Humanities Year : 2012, Volume : 2, Issue : 4 ISSN : 2249-7315